

UN CENS DELS ARGENTERS DEL CONSELL DE TORTOSA (S. XIV-XV)

Jacobo VIDAL FRANQUET

UN CENS DELS ARGENTERS DEL CONSELL DE TORTOSA (S. XIV-XV)

Jacobo VIDAL FRANQUET

Universitat de Barcelona / *Projecte de recerca HUM 2006-07870/ ARTE***Introducció**

Aquest petit treball és complementari d'un estudi més ampli dedicat a intentar entendre i explicar el paper que van jugar els argenters al servei de la municipalitat tortosina durant la Baixa Edat Mitjana,¹ i simplement pretén presentar una petita fitxa amb les dades bàsiques (no pas notícies com ara compres o vendes de propietats immobiliàries, d'animals, etcètera) dels argenters que apareixen a la documentació del Consell tortosí durant els segles XIV i XV (no pas la de tots els argenters que apareixen a la documentació tortosina de l'època).

A banda d'aquests, donarem a conèixer el nom d'un perler, Berenguer Riba; un mestre de fer aixetes de coure, anomenat Antoni Armengol; i els batifullers procedents de València Pere Sanou i Manuel Solivella.

Finalment, a causa que tendeixen a demostrar que al segle XIV les obres importants d'argenteria, a Tortosa, les feien mestres forans, tot i que segurament es punxonaven a la ciutat (és a dir, a causa que es tracta de notícies especialment significatives), també he inclòs un parell de referències sobre el treball de Pere d'Aleu, de Barcelona, i de Bernat Portelli o Portell, de València, per al Capítol de la Seu.

Els argenters

MUÇA (1336-1339): Simplement sabem que era un argenter jueu que va estar al servei del municipi fent petits treballs.²

Pere d'ALEU (1356): El *Llibre d'Acords Capitulars* (1326-1570) de la catedral de Tortosa registra, el dia 5 de maig de 1356, un pagament a l'argenter de Barcelona Pere d'Aleu per la fabricació d'un reliquiari per a una Santa Espina

1. VIDAL 2004. Aquí no tornaré a citar aquest article, que cal consultar per a conèixer les referències documentals dels fons municipals en què estan basats ambdós estudis.

2. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Comú, 30. f. 27v, 33v. Cfr. també BAYERRI 1960, 231, 399.

de la Corona de Crist, amb la forma d'un sant Àngel. Aquesta referència, sens dubte, ha d'ésser relacionada amb una notícia, aportada pel canonge Matamoros, segons la qual una imatge de plata d'un àngel va ser regalada a la catedral per l'ardiaca de Culla l'any 1356,³ però potser no amb l'àngel de plata conservat al tresor de la catedral, ja que la historiografia, per les seves pautes compositives i d'ornamentació, que s'emmarquen dintre de les constants del primer quart del segle XV a València i Barcelona, ha tendit a retardar la factura de la peça fins a aquestes dates.⁴ L'inventari de Sagristia del 1453 que s'ha relacionat amb la peça conservada, a més, afirma que fou encomanada per un mercader, no pas per l'ardiaca de Culla i, segons una notícia aportada per J. Massip,⁵ abans d'aquest any (1453) va ser "fos amb càlzers vells".

Potser cal relacionar aquesta referència amb una notícia segons la qual el 8 d'abril de 1447 es va pesar *l'argent axí de la creu com de l'àngell, XXII marcs e VII onzes, ço és, la creu tres marcs, II onzes, tres quarts; l'àngell pesà XVIII marcs e mig, e mig quart*.⁶ Malgrat que la qüestió és bastant confusa, tot fa pensar que vers el 1447-1453 l'antic reliquiari construït per Pere d'Aleu i pagat per l'ardiaca de Culla va ser fos, juntament amb altres peces, per a fabricar una nova figura d'argent, de proporcions més grans (el que hi ha conservat pesa 40 marcs i 2 unces, segons Massip). Aquesta peça podria haver estat fabricada a Barcelona o València, però també a Tortosa mateix, ja que a la ciutat de l'Ebre hi havia instal·lats una sèrie de mestres que, com veurem, estaven familiaritzats amb allò que succeïa als obradors dels centres més importants de la Corona des de, com a mínim, el darrer quart del segle XIV.⁷

Guillem COLL o DESCOLL (1357?/1382-1393): Apareix a la documentació municipal, cobrant treballs o almoines, entre els anys 1382 i 1393. A Barcelona, entre els segles XIV i XV, apareixen diversos mestres amb el mateix cognom, molt comú al país.⁸ Potser podria ésser identificat amb un argenter anomenat Coll que adoba diversos objectes de la sotstresoreria de la catedral al final de la dècada de 1350 i a l'inici de la de 1360.⁹

3. MATAMOROS 1932, 186.

4. DALMASES 1986. La segueixen: MARTÍNEZ SUBÍAS 1988, 147; LIAÑO 2000, 67. En canvi, en un altre estudi, Dalmasés (1992, I, 131) afirma que l'obra "es troba dins de les pautes de la meitat del segle XIV", potser a causa d'un error d'impremta.

5. MASSIP 2003, 78.

6. Arxiu Capitular de Tortosa. Pere de Camps, 21. s/f; ACTo. Pere de Camps, 21. s/f.

7. ACTo. Llibre d'Acords Capitulars, 1326-1570. f. 64v. Transcrit per ALMUNI 2003a, III, doc. 83.

8. DALMASES 1992, II, 55-56.

9. Arxiu Diocesà de Tortosa. *Llibre de Sotstresoreria i comptes de Tresoreria (1323-1357)*. f. 174r, 179r, 184r.

Berenguer RIBA (1358): Perler. El febrer del 1358, en el context d'una visita a la ciutat de l'infant Ferran, marquès de Tortosa, se li paguen 5 sous per haver fabricat els penons d'unes cornamusses amb escuts de torre.¹⁰

Caravida BARBUT (1364-1389): No es pot aventurar l'origen d'aquest mestre jueu i el del seu fill (també argenter), però, tanmateix, s'ha de fer notar l'existència de diversos argenters jueus d'aquest cognom a la Barcelona de la segona meitat del segle XIV. Parlem, concretament, de Salomó i Abraham Barbut, presents a la documentació de la Ciutat Comtal, com a mínim, entre el 1349 i el 1385 el primer (el darrer any consta que és difunt), i entre el 1374 i el 1385 el segon (aquest any participa en una venda).¹¹ També s'ha de fer notar que els primers argenters que coneixem instal·lats en diversos centres de la Corona, com ara la vila de Morella, veïna de la ciutat de Tortosa, a la primera meitat del segle XIV, són jueus, i que el cas de la ciutat de l'Ebre pot haver estat similar, ja que tant l'abans citat Muça, el primer argenter que apareix a la documentació municipal, com Caravida Barbut, un dels mestres més actius a la Tortosa de les darreres dècades del segle, eren jueus. El 1364 Caravida Barbut cobra, en dues vegades, 11 lliures, 8 sous i 7 diners per la fàbrica d'un encenser per a la catedral.¹² També se sap que, juntament amb la seva esposa Albent va realitzar la venda d'un seient a la sinagoga de Tortosa.¹³

Al segle XV encara hi ha argenters jueus a la ciutat de l'Ebre: els MERCER, segurament batejats després de la Disputa de Tortosa; Vidal ASTOR, que hi habitava l'any 1456 (posteriorment se'l troba a València) i, el mateix any de l'expulsió (1492), hi treballava Abraham BENVENIST.¹⁴

Bernat PORTELLI o PORTELL (1364-1385): Aquest argenter, ciutadà de València, va contractar la fàbrica d'un encenser d'argent per a la Seu de Tortosa el novembre de l'any 1364, i va cobrar 56 lliures, 3 sous i 7 diners per haver-lo fabricat el 24 de juliol de 1365.¹⁵

10. AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 5. f. 17v.

11. Cfr. MADURELL 1967; DALMASES 1992, II, 31-32; HERNANDO 1994, 194, docs. 12, 13, 22, 23.

12. ADTo. *Llibre de Sotstresoreria i comptes de Tresoreria (1323-1357)*. f. 190v-191v.

13. GRAU 1985, 20-21; CUBELLS 1991, docs. 204 i 205. També ha fet referència a l'activitat d'aquest argenter MATEU 2004.

14. Aquesta darrera dada a RIERA 1999, 36, 43.

15. ADTo. *Llibre de Sotstresoreria i comptes de Tresoreria (1323-1357)*. f. 192r-195r. Aporta la mateixa informació, partint de documentació de l'ACTo, ALMUNI 2003a, III, doc. 111-112. Sanchis Sivera (1924, 7), al seu torn, va documentar el mestre a la capital del Túria els anys 1365 i 1385.

Joan BUGATELL (1385-1405): El 13 de setembre de 1385, juntament amb Abraham Patró, argenter jueu de Barcelona, Joan Bugatell consta com a testimoni d'una àpoca atorgada per Astruc Amor, jueu de Tortosa, a Isaac Lettox, mestre de corall, jueu de Barcelona.¹⁶ El 21 de gener de l'any 1405, juntament amb la seva esposa, Dulcia, reconeix un deute a l'argenter de Morella Bernat Santalínea.¹⁷ Apareix treballant esporàdicament per al municipi tortosí entre el 1389 i el 1402.

Els JAQUERS (1387-1445): A Tortosa hi ha documentats dos argenters amb el cognom Jaquers, Esteve i el seu fill Gabriel. Esteve apareix en relació amb la universitat tortosina, primer, l'any 1387 i, després, entre el 1401 i el 1410. L'octubre del 1423 ja era mort, segons sabem per una venda que la seva vídua, Francesca, i el seu fill, Gabriel, fan d'una vinya a la partida tortosina de Costablanca.¹⁸ Pel que fa a aquest segon Gabriel, que es va formar durant sis anys amb Romeu Desfeu, de Barcelona, a partir del 1400,¹⁹ apareix en relació amb els encàrrecs del Consell els anys 1423 i 1444. Entre el 1428 i el 1429 va fer un reliquiari dels sants Pere i Pau per a la catedral, perdut l'any 1939.²⁰ Sabem que a la dècada de 1430 habitava a Catí,²¹ una de les aldees de Morella, però que mai va perdre la ciutadania de Tortosa, on tornava a treballar vers l'any 1439, moment en què, juntament amb Bartomeu Blanch, va fabricar una creu d'argent per a l'església de Sant Jaume.²² També se li coneix l'encàrrec d'una custòdia d'argent daurada per a l'església de Caseres, a la Terra Alta, per la qual ell i la seva esposa, Bernarda, van rebre 106 sous de moneda jaquesa el 9 de març de 1445.²³ Si instal·lat a Catí no va perdre mai el contacte amb Tortosa, instal·lat novament a Tortosa no va perdre el contacte amb Catí: així, el 16 de setembre de 1440 es comprometia davant Jaumeta, vídua de Berenguer Montserrat, a fabricar un objecte d'argent per a l'esmentada població.²⁴

Joan ESTELA (1397): Va rebre una almoïna del clavari tortosí el 8 d'octubre de 1397.

16. DALMASES 1992, II, 42.

17. AHCTE. Fons Notarial de Tortosa. Sig. 1164. f. 31v.

18. ACTo. Pere de Camps, 5. s/f.

19. DALMASES 1992, II, 85.

20. ACTo. Índex d'Acords Capitulars, 1326-1570. f. 154r; MATAMOROS 1932, 85, 186.

21. PUIG 1943; MILIAN BOIX 1989, 179.

22. VIDAL 2005a, 180-181, docs. 20-21.

23. VIDAL 2004, 115; MATAMOROS 1932, 85.

24. AHCTE. Fons Notarial de Tortosa. Sig. 1187. f. 86r.

Els BLANCH (1409-1465): Es tracta d'una important nissaga que, procedent de Lleida, està activa a la ciutat entre el 1409 i el 1465, aproximadament. L'any 1426 Bartomeu i Nicolau Blanch (aquest Bartomeu probablement és germà de Nicolau, no pas el seu pare, com vaig dir jo mateix en un altre estudi), apareixen a la documentació de Barcelona, ciutat en què consta que fan procuradora dels seus béns Iolanda (o, potser, Violant), esposa de Bartomeu.²⁵ És probable que la seva presència a Barcelona, malgrat que aquests mestres no deixen d'aparèixer als documents notariais tortosins, estigui relacionada amb la hipotètica negativa del Consell de la ciutat de l'Ebre (1421) a seguir pagant-los un salari anual, cosa que succeïa des de *ca.* 1410. Tot i això, Nicolau, casat amb Isabel, torna a aparèixer treballant per al Consell el 1429; gairebé des d'aquest mateix moment, a més, apareix novament als documents de la universitat un Bartomeu Blanch, casat amb Violant, que és germà de Nicolau i al qual identifiquem amb l'argenter assalariat del municipi a la dècada de 1410. El febrer del 1450, poc després que els registres municipals donin notícia de diverses almoines a un tal Bartomeu Blanch, home pobre, vell i menesterós, apareix a la documentació un Bartomeu Blanch, menor de dies, que anomenarem Bartomeu Blanch II i que estava casat amb una dona anomenada Caterina.²⁶ Abans d'aquesta data no és fàcil destriar si els documents ens parlen d'un o altre personatge. Sigui com sigui, Nicolau Blanch apareix als documents del municipi fins al 1451, aproximadament dintre de la cronologia del seu germà, vell i menesterós al final de la dècada de 1440; pel que fa a Bartomeu II, consta que havia mort abans de l'11 de març de 1462. Per acabar de complicar la identificació dels diferents membres de la nissaga, als documents municipals de l'època apareix un Gabriel Blanch que potser calgui relacionar no tant amb un altre germà, sinó amb Bartomeu Blanch II, ja que mor per les mateixes dates que el marit de Caterina i també exerceix l'ofici de marcador de l'argent. La nissaga continua amb Llorenç Blanch, fill de Bartomeu II i l'ara esmentada Caterina, que el 1465 apareix citat com a argenter de Tortosa.²⁷ Al final de la dècada de 1470, però, aquest mestre està actiu a València, té taller propi i accepta com a aprenent el fill d'un altre argenter, difunt, anomenat Pere Castellví.²⁸

Pel que fa a les seves obres, sabíem que Nicolau Blanch havia fet una creu per al rector de Corbera el 1424 i havia *adobat la creu de la reliquia de la*

25. DALMASES 1992, II, 36.

26. AHCTE. FNT. Sig. 1194. f. 28v-29r.

27. AHCTE. FNT. Sig. 1203. s/f.

28. SANCHIS SIVERA 1924, 90.

Cinta de Santa Maria, que era trencada, el 1446;²⁹ i també sabem que Bartomeu (probablement Bartomeu I) va ser autor, juntament amb Gabriel Jaquers, d'una altra creu per als sagristans de Sant Jaume de Tortosa entre el 1439 i el 1441. Consta, a més, que Nicolau va fabricar una creu d'argent dau-rada per a l'església d'Arnes el 1443³⁰ i que ambdós mestres –els germans– van estar associats en la fàbrica d'uns bordons per a la sotstresoreria de la catedral l'any 1434;³¹ potser poden identificar-se hipotèticament amb dos de conservats al tresor de la Seu, malgrat que han estat datats al segle XVI³² i vinculats, a causa que no presenten punxó, als obradors de Barcelona.³³ De fet, penso que les característiques estructurals i decoratives d'aquestes obres, que com ha assenyalat Dalmases són semblants a obres barcelonines d'aquesta època, no poden fer descartar una fabricació a Tortosa, ja que, com hem dit, els Blanch van estar presents a Barcelona a la dècada de 1420; a més, alguns dels argenters documentats a Tortosa al final del segle XIV i a l'inici del XV també ho estan a la Ciutat Comtal i, finalment, algunes obres punxonades a Tortosa, com ara un calze conservat a l'església de Sant Lluc d'Ulldecona, mostren característiques tècniques, tipològiques i decoratives molt similars a obres barcelonines d'aquesta època.

Els MERCER (1415-1481): Miquel Mercer apareix, amb aquest nom, per primer cop a la documentació de la ciutat, el 23 de gener de 1415, quan rep 1 lliura i 13 sous *en ajuda de fer hun mantell* a la seva muller, *qui s'era batejada*: és a dir, que aquest mestre, com la seva esposa, probablement és un dels molts jueus que es convertiren un cop finalitzada la famosa Disputa de Tortosa i, per tant, potser cal relacionar-lo amb els obradors jueus presents al territori al segle XIV. Ara com ara no se'l pot relacionar directament amb ell, però cal tenir en compte que contemporàniament hi ha actiu a Barcelona (i al Bages) un argenter del mateix cognom, encara que a la Ciutat Comtal pren la forma "Merser".³⁴ Cap al 1427 s'associà amb l'argenter Joan Olzina, procedent de Sant Mateu³⁵ però ciutadà de Tortosa, per a construir una creu per a la marmessoria de Miquel Ponç, del lloc d'Arenys. Els socis no s'entengueren i Olzina comminà Mercer que acabés d'obrar la creu, o que la hi cedís.³⁶

29. MATAMOROS 1932, 85; VIDAL 2004, 115.

30. AHCTE. FNT. Sig. 1188. f. 25r.

31. ACTo. Pere de Camps, 15. s/f.

32. MARTÍNEZ SUBÍAS 1988, 144-145.

33. DALMASES 1992, I, 415-416; aquesta autora els data, de forma més plausible, a la primera meitat del segle XV.

34. Cfr. DALMASES 1992, II, 99; SITJES 2001, 95.

35. Sobre el centre argenter de Sant Mateu cfr. SÁNCHEZ GOZALBO 1990, 381-414.

36. ADTo. Caixa 9, núm. 251.

Desapareix dels documents que coneixem en aquesta data. Entre el 1445 i el 1481, però, apareix als registres de la ciutat un argenter anomenat Joan Mercer, probablement relacionat amb Miquel.

Gabriel SANTALÍNEA (1417-1460); els SANTALÍNEA: Com a mínim des de l'inici del segle XV hi hagué una estreta relació entre els morellans Santalínea, una de les nissages d'argenters més importants de la història a la Corona d'Aragó, i la ciutat de Tortosa. Malgrat tot, sembla que tan sols Gabriel Santalínea va arribar a instal·lar permanentment el seu obrador a la ciutat de l'Ebre, cosa que li ha causat un gran perjudici historiogràfic, ja que a partir dels transcendents treballs de mossèn Manuel Betí, que tan sols va trobar documentació estrictament familiar referida a aquest mestre als arxius de Morella i el Maestrat, en una cronologia que va del 1455 al 1460, se l'ha considerat una "figura secundaria entre esta pléyade de artistas".³⁷ Aquesta situació ha començat a replantejar-la recentment Núria de Dalmases mitjançant la troballa d'una notícia del 1417, segons la qual el mestre estava actiu a València tan sols un any després del possible naixement del seu germà Bartomeu, al taller del qual es considerava tradicionalment que devia haver treballat tota la vida. Malgrat tot, Dalmases afegeix que "si no apareciera más documentación al respecto, ni en Valencia ni en Morella, sería lógico pensar que Gabriel trabajó, posteriormente, en el taller familiar de los Santalínea".³⁸

Doncs bé, aquesta documentació ha aparegut, encara que tan sols en part, a la ciutat de Tortosa, on Gabriel Santalínea ja havia guanyat el dret de ciutadania, la qual cosa implica una residència anterior, el 25 d'octubre de l'any 1429. Aquest dia Pere Febrer, ciutadà de Lleida, reclamava que, mitjançant Gabriel Santalínea, argenter ciutadà de Tortosa, fos instat i requerit l'honorable senyor oficial de Tortosa perquè cominés Joan Rosanes, veí d'aquesta ciutat, el qual, contra la voluntat de l'esmentat Pere Febrer, s'havia endut una corretja d'argent, pes de plata de 3 unces i mitja i 3 argenços, amb *parge de seda vert e blanch*.³⁹ Quatre anys més tard, el 19 d'octubre de 1433, Gabriel Santalínea, argenter de Tortosa, i Maria, esposa de Bartomeu Figuera, mariner, prometien al prevere Antoni Serra que des d'aquest dia fins al 19 de novembre proper següent li donarien i restituirien un objecte d'argent de pes de 5 unces i 5 argenços, amb les despeses.⁴⁰ La següent notícia que hem pogut

37. BETÍ 1928, 35.

38. DALMASES 2003, 125-126.

39. ACTo. Pere de Camps, 11. s/f.

40. ACTo. Pere de Camps, 14. s/f.

aplegar sobre l'activitat de Gabriel Santalínea a la ciutat de l'Ebre és del 16 de maig de 1435, quan reconeix deure a Nacoto (sic?) de Monreal, mercader habitant de Tortosa, 16 lliures barceloneses, amb albarà escrit de la seva pròpia mà el 10 de juliol de 1431, les quals promet tornar-li en mensualitats de 22 sous.⁴¹ Finalment, i malgrat que les referències documentals, en aquest cas, no el citen directament, sembla que les coses no devien anar-li gaire bé a la fi dels anys trenta i a l'inici dels anys quaranta del segle XV –d'aquí, potser, el seu trasllat al taller familiar de Morella. Així, hi ha registrades dues donacions gracioses del municipi “a la dona na Santalínea”, dels anys 1439 i 1444, ja que estava a punt de donar a llum, malalta i no tenia amb què sustentar-se.

Tota aquesta documentació, malauradament, no dóna, encara, una imatge clara del que va poder ser l'activitat del mestre a Tortosa. No sabem, per exemple, si el seu desplaçament a la ciutat episcopal té alguna relació amb la presència del seu pare, Bartomeu, a les obres de la Seu.⁴² Tanmateix, i si bé aquestes notícies no poden treure completament Gabriel Santalínea de la posició secundària dins d'aquesta famosa nissaga, les referències documentals són interessants perquè com a mínim han d'ajudar a replantejar i reenforçar l'estudi de la seva activitat i, de passada, l'estudi del radi d'acció de tota la família.

En aquest sentit, val a dir que al final del segle XV Joan Santalínea, nebot de Gabriel, va treballar per al Capítol de la Seu (confecció de dos canelobres d'argent el 1487)⁴³ i que a l'inici del segle XVI ell mateix posseïa un habitatge a Tortosa, juntament amb la seva esposa, Caterina, pel fet de ser hereus del prevere Francesc Gomar. El 19 d'octubre de 1517 nomenaven procurador seu, per a vendre aquesta casa, que estava situada al carrer Costa de Capellans, el també prevere Francesc Vicent.⁴⁴ Durant aquesta centúria la relació continua de la mà de Miquel Santalínea.

Francesc Comí (1448-1478): Aquest important argenter està documentat al servei de la municipalitat tortosina durant trenta anys, exercint càrrecs habituals en els argenters, com ara el de marcador de l'argent o el de pesador de les monedes (malgrat que molts pesadors de les monedes no foren argen-

41. ACTo. Pere de Camps, 15. s/f; 43. s/f.

42. Cfr. ALMUNI 2003b.

43. ACTo. Jaume Terça, 9. s/f.

44. ADTo. Calaix 9, núm. 255.

ters), i altres molt poc habituals en els argenters, com el de paer (a banda d'ell, tan sols un altre argenter, Antoni Codina major, va ser elegit paer durant els segles XIV i XV). A més, va ser mestre de la seca durant i després de la guerra civil i va dedicar-se a negocis diferents de l'argenteria, com ara la venda de teixits. A la documentació municipal apareixen altres dos argenters anomenats Comí: Joan (1470), que era fill de Francesc, i Guillem (1455-1459), de qui, per ara, no sabem res.

Pere SANOU i Manuel SOLIVELLA (1453): Batifillers de València. El 15 d'octubre de 1453 el Consell acordà donar-los 100 sous com a ajut per a la seva instal·lació a la ciutat de l'Ebre.⁴⁵

Antoni XIVELL (1457): Relacionat amb l'adob d'una trompeta de la ciutat l'any 1457.

Antoni CODINA I (1460-1506): Ja vam traçar un petit perfil biogràfic d'aquest mestre, el qual, juntament amb Francesc Comí (i, en part, Salvador Castelló), va ser l'argenter més ben relacionat amb l'oligarquia local durant la Baixa Edat Mitjana, o, més ben dit, va ser un dels pocs argenters que va formar part d'aquesta oligarquia.⁴⁶ Va ser representant dels menestrals al Consell de la ciutat; al final del segle XV va ser elegit per a paer, però no va exercir el càrrec a causa d'una incompatibilitat amb l'ofici de col·lector de la imposició del vi. Tanmateix, a l'inici del segle XVI, ja en els darrers anys de la seva vida, va ser paer i abans havia exercit el càrrec de sotsveguer. A banda d'això, també va ser marcadore de l'argent de la ciutat. El 1468 va prendre per esposa Caterina, filla del notari Guillem Vidal, amb qui va tenir Bartolomeva, casada amb Andreu Ferrer, secretari de la il·lustríssima duquessa de Cardona, és a dir, de la senyora Aldonza Enríquez, tia de Ferran el Catòlic. Va enviudar i del seu segon matrimoni, amb Maria, va nàixer Antoni Codina II, continuador de la nissaga d'argenters:⁴⁷ aquest, a la mort del seu progenitor, esdevinguda el 1506, va substituir-lo en el càrrec de marcadore de l'argent i, posteriorment, va ser pare de Jaume Codina, que encara exercia l'ofici a la segona meitat del segle XVI.⁴⁸ Diversos documents de la dècada de 1470 relacionen Antoni

41. ACTo. Pere de Camps, 15. s/f; 43. s/f.

42. Cfr. ALMUNI 2003b.

43. ACTo. Jaume Terça, 9. s/f.

44. ADTo. Calaix 9, núm. 255.

45. AHCTE. Fons de l'Ajuntament de Tortosa. Llibre de Clavaria, 75. f. LXVIIv.

46. VIDAL 2005b, 237-240.

47. AHTE. FNT. Sig. 1247. s/f.

48. Cfr. VIDAL 2005b, 234-244.

Codina I amb el “valencià” Llorenç Blanch,⁴⁹ per la qual cosa vam plantejar la possibilitat que el mestre, fill d’un hostaler anomenat Nicolau, s’hagués format al taller d’aquesta altra important nissaga d’orfebres tortosins. Vers el 1472, a l’apartat de “Dates comunes” del llibre de clàvia de la ciutat, es registra el pagament de marcador de l’argent a un tal Bartomeu Codina; en l’espai reservat a l’abonament dels salaris anuals, però, hi ha anotat el nom d’Antoni Codina, raó per la qual pensem que potser a la primera referència hi va haver un error de l’escrivà.

Antoni ARMENGOL (1473): Mestre de fer aixetes de coure. Després de rebuda una petició per escrit, el 27 de gener de 1473 el Consell de la ciutat de Tortosa va decidir donar-li 50 sous a canvi de la instal·lació del seu taller a la ciutat.⁵⁰

Els CASTELLÓ (1480-1536): Una altra nissaga important en el món de l’argenteria de Tortosa –un dels seus membres va pertànyer al Consell de la ciutat– és la dels Castelló, fundada per Salvador Castelló I, potser procedent del lloc de Beseit, i continuada per Salvador Castelló II i Jaume Castelló. Un Salvador Castelló, argenter ciutadà de Tortosa, va ser nomenat l’any 1496 tutor de Lluç Queixalòs (futur avi dels pintors Dessí de tercera generació), fill del difunt Pere Queixalòs, fuster.⁵¹ A l’inici de la dècada de 1490 hi ha una sèrie de referències, ordenades (i registrades) de forma molt poc clara, en què s’anoten deutes del municipi, per l’exercici del càrrec de marcador de l’argent, a en “Santalínea” o al “cunyat d’en Santalínea”. Com que, gairebé alhora, apareix Salvador Castelló cobrant aquest salari, pensem que –sense abandonar la conjectura– potser es poden identificar ambdues figures (Salvador Castelló i el “cunyat d’en Santalínea”), malgrat que, com hem dit abans, hi ha documentats membres de la nissaga presents a la ciutat a la darrerria del segle XV i, en conseqüència, no podem fer altra cosa que apuntar aquesta possibilitat. En tot cas, caldrà algun aclariment documental sobre aquesta qüestió.

Domingo BERNAT (1491-1520): Mestre d’una certa rellevància, marcador de l’argent i pesador de les monedes. Malgrat que està documentat des de la darrera dècada del segle XV, la seva activitat ja pertany, majoritàriament, a la centúria següent.⁵²

49. ADTo, sense classificar; ACTo. Miquel Solà, 20.

50. AHCTE. Fons de l’Ajuntament de Tortosa. Registre 4057 (paper); Llibre de Provisions, 57. f. 29v.

51. AHCTE. FNT. Sig. 1245. s/f.

52. Cfr. VIDAL 2005b, 234-244.

Mestre PEDRO (1493) i Cristòfol ESQUERRA (1499-1500): Simplement estan documentats exercint de marcadors de l'argent i pesadors de les monedes de la ciutat, respectivament.

Bibliografia

- ALMUNI 2003a: V. ALMUNI, *Una fàbrica baixmedieval de gran envergadura. La catedral de Tortosa als segles XIV i XV. Estudi documental* (Tesi doctoral inèdita, UB), Barcelona.
- ALMUNI 2003b: V. ALMUNI, “La intervenció de Bernat Santalínea a l’escultura arquitectònica de l’absis de la Catedral de Tortosa”, *BSCC*, LXXIX/I-II, 109-135.
- BAYERRI 1960: E. BAYERRI, *Historia de Tortosa y su comarca*, VIII, Tortosa.
- BETÍ 1928: M. BETÍ, *Los Santalínea, orfebres de Morella*, Castelló de la Plana.
- CUBELLS 1991: J. CUBELLS, *The jews of Tortosa 1373-1492. Regesta of Documents from the Archivo Histórico de Protocolos de Tarragona*, Jerusalem.
- DALMASES 1986: N. DE DALMASES, “Àngel Custodi”, *Thesaurus estudis* (catàleg de l’exposició), Barcelona, 218-219.
- DALMASES 1992: N. DE DALMASES, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1200-1500* (2 vol.), Barcelona.
- DALMASES 2003: N. DE DALMASES, “Aproximación a la orfebrería morellana”, *La memòria daurada. Obradors de Morella. s. XIII-XVI (catàleg de l’exposició)*, Morella, 117-139.
- GRAU 1985: M. GRAU MONTSERAT, “Vendes de seients de la sinagoga de Tortosa. Els protagonistes (s. XIV)”, *Quaderns d’història de Tarragona*, V, 5-23.
- HERNANDO 1994: J. HERNANDO, “Escrivans, il·luminadors, lligadors, argenters i el llibre a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notariais”, *Miscel·lània de Textos Medievals*, 7, 189-258.
- LIAÑO 2000: E. LIAÑO, “Sant Àngel”, *Fidei Speculum. Art litúrgic de la diòcesi de Tortosa* (catàleg de l’exposició), Barcelona, 67.
- MADURELL 1967: J. M. MADURELL, “Plateros judíos barceloneses”, *Sefarad*, XXVII, 290-298.
- MARTÍNEZ SUBÍAS 1988: Á. MARTÍNEZ SUBÍAS, *La platería gòtica en Tarragona y provincia*, Tarragona.
- MASSIP 2003: J. MASSIP, *El tesoro de la catedral de Tortosa i la guerra civil de 1936*, Barcelona.
- MATAMOROS 1932: J. MATAMOROS, *La catedral de Tortosa*, Tortosa.
- MATEU 2004: E. MATEU, “Notes sobre les mencions a jueus en els Llibres de Claveria (Tortosa, segles XIV i XV)”, *I Congrés per a l’estudi dels jueus en territori de llengua catalana*, Barcelona, 299-315.

- MILIAN BOIX 1989: M. MILIAN BOIX, "El punzón de orfebrería de Morella (1320-1910)", *Homenaje a Mosén Milián*, 2, Castelló de la Plana, 1989 [Madrid, 1968].
- PUIG 1943: J. PUIG, "Plateros en Catí", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVIII, 178-187.
- RIERA 1999: J. RIERA, "L'expulsió dels jueus de Tortosa", *Recerca*, 3 (1999), 25-49.
- SÁNCHEZ GOZALBO 1990: Á. SÁNCHEZ GOZALBO, "El punzón de San Mateo y sus orfebres", *Boletín de la sociedad castellonense de cultura*, LXVI, 381-414.
- SANCHIS SIVERA 1924: J. SANCHIS SIVERA, *La orfebrería valenciana en la Edad Media*, Madrid.
- SITJES 2001: X. SITJES, *L'argenteria i l'orfebreria al Bages. Segles X-XVIII*, Manresa, 2001.
- VIDAL 2004: J. VIDAL, "Contribució a l'estudi de l'argenteria medieval de la ciutat de Tortosa. Els argenters al servei del municipi", *MATERIA. Revista d'art*, 4, 95-118.
- VIDAL 2005a: J. VIDAL, "L'església de Sant Jaume de Tortosa. Documents sobre la promoció artística del municipi a la Baixa Edat Mitjana", *Recerca*, 9, 171-198.
- VIDAL 2005b: J. VIDAL, "Assaig de panorama de les arts a la Tortosa del Renaixement", E. QUEROL i J. VIDAL, *Cultura i art a la Tortosa del Renaixement*, Tortosa, 2005, 125-269.

Data de recepció de l'article: juny de 2007

Data d'acceptació i versió final de l'article: juny de 2007

